

93 (06/2025)

MEMORIA

PAMIĘĆ • HISTORIA • EDUKACJA

NOWE OBIEKTY WZBOGACIŁY ZBIORY MUZEUM STUTTHOF W SZTUTOWIE

MEDYCYNĄ ZA
DRUTEM
KOLCZASTYM.
KONFERENCJA

SKŁADANIA PRAC.
80. ROCZNICA
PROCESU
NORYMBERSKIEGO

CZOŁA
ANTYSEMITYZMU
W MELBOURNE

HISTORII I PAMIĘCI
OBOZÓW
NAZISTOWSKICH
I MIEJSC ZAGŁADY

ZAPROSZENIE DO

STAWIAJĄC

28. WARSZTATY
POŚWIĘCONE

SPIS TREŚCI

MEDYCYNĄ ZA DRUTEM KOLCZASTYM.
KONFERENCJA

ZAPROSZENIE DO SKŁADANIA PRAC.
80. ROCZNICA PROCESU NORYMBERSKIEGO

LEKCJA INTERNETOWA ORAZ PODCAST
O HOMOSEKSUALNYCH MĘŻCZYZNACH
OSADZONYCH W AUSCHWITZ NA MOCY PARAGRAFU 175

NOWE OBIEKTY
WZBOGACIŁY ZBIORY
MUZEUM STUTTHOF W SZTUTOWIE

RACHUNEK SUMIENIA

STAWIAJĄC CZOŁA ANTYSEMITYZMOWI
W MELBOURNE

28. WARSZTATY POŚWIĘCONE HISTORII I PAMIĘCI
OBOZÓW NAZISTOWSKICH I MIEJSC ZAGŁADY

PRZEOBRAŻENIE TRAUMY WYNIKAJĄCEJ Z SHOAH
W LITERATURZE TWORZONEJ PO 2000 r.

Zachęcam wszystkich do współpracy z nami. Prosimy o informacje i sygnały o wydarzeniach, projektach, publikacjach, wystawach, konferencjach czy badaniach, o których powinni dowiedzieć się nasi czytelnicy.

Nasz e-mail: memoria@auschwitz.org

Będziemy wdzięczni za promowanie miesięcznika w mediach społecznościowych.

Paweł Sawicki, Redaktor Naczelny

Wszystkie wydania: memoria.auschwitz.org

MEDYCYN ZA DRUTEM KOLCZASTYM. KONFERENCJA

Zapraszamy na międzynarodową konferencję „Przegląd Lekarski – Oświęcim: Medycyna za drutem kolczastym”, która odbędzie się w dniach 15–17 września 2025 roku w Krakowie.

Konferencja „Medycyna za drutem kolczastym” ma na celu edukację międzynarodowego środowiska medycznego w zakresie etyki i praktyki medycznej w kontekście II wojny światowej, ze szczególnym uwzględnieniem postawy lekarzy i innych pracowników medycznych, uwięzionych w niemieckich nazistowskich obozach koncentracyjnych, więzieniach, gettach i innych miejscach odosobnienia. Wydarzenie porusza kwestie nadużyć oraz naruszeń etyki popełnianych przez personel medyczny, aby ukazać ich konsekwencje dla współczesnej praktyki medycznej i polityki zdrowotnej. Wykład inauguracyjny wygłosi Ocalały z Auschwitz Leon Weintraub, który po wojnie został lekarzem.

Wśród tematów prezentacji znajdują się m.in.: „Przywódstwo lekarzy w nazistowskich kampaniach eutanazji i sterylizacji”, „Hygiene Institut der Waffen-SS und Polizei Auschwitz O/S: Co wiemy o głównym laboratorium w KL Auschwitz”, „Nauczanie etyki zawodowej na tle medycyny nazistowskiej: możliwości, wyzwania, dobre praktyki”, „Prawne i etyczne dylematy nazistowskiej propagandy eugenicznej w Internecie w dobie dezinformacji”, „Badania mózgu ofiar dziecięcej eutanazji na Dolnym Śląsku”.

Konferencję organizuje Polski Instytut Medycyny Opartej na Faktach we współpracy z Towarzystwem Lekarskim Krakowskim, Instytutem Pamięci Narodowej oraz Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Partnerami konferencji są: Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, University of Colorado Center for Bioethics and Humanities, Harvard Medical School Center for Bioethics oraz Międzynarodowa Katedra Bioetyki (WMA Cooperation Center).

Rejestracja

Medical Review Auschwitz

Program konferencji

Wizyta wstępna

15 września 2025 (poniedziałek)

Specjalne zwiedzanie z przewodnikiem Miejsca Pamięci Auschwitz-Birkenau, w tym obszarów niedostępnych dla odwiedzających, jak np. blok 10 – z wprowadzeniem prof. dr. Hansa-Joachima Langa

Konferencja

16 września 2025 (wtorek)

9.00–9.30

Przemówienie powitalne

Piotr Gajewski (Polska)

Wykład inauguracyjny

Leon Weintraub (Szwecja) – Gość honorowy, Ocalały z niemieckich nazistowskich obozów koncentracyjnych

Sesja I

9.30–10.10

Wykład otwierający: Przywództwo lekarzy w nazistowskich kampaniach eutanazji i sterylizacji:

Dlaczego doszło do tak wielkiego zła? Czego możemy się nauczyć?

Mildred Solomon (Harvard Medical School, USA)

10.10–10.30

Zbrodnie medyczne nazistów: eskalacja ideologii rasistowskiej, racjonalność ekonomiczna czy zbrodnie z oportunistu?

Thorsten Wagner (Fellowships at Auschwitz for the Study of Professional Ethics, USA)

10.30–10.50

Zbrodnie medyczne nazistów, interesy zawodowe i gospodarka: geneza Deklaracji Helsińskiej

Volker Roelcke (Institute of the History of Medicine, Uniwersytet w Gießen, Niemcy)

10.50–11.10

Badania jako narzędzie ochrony populacji wrażliwych: Lekcje płynące z Deklaracji Helsińskiej

Karla Childers (Dyrektor ds. bioetyki, Johnson & Johnson, USA)

11.10–11.30

Dyskusja panelowa

Sesja II

11.50–12.10

Terapia elektrowstrząsowa w Auschwitz: Innowacja medyczna i eksperymenty na ludziach

Herwig Czech (Uniwersytet Medyczny w Wiedniu, Austria)

12.10–12.30

„...To będzie z pożytkiem dla całej rodziny...”.

Badania mózgu ofiar dziecięcej eutanazji na Dolnym Śląsku

Kamila Uzarczyk (Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu, Polska)

12.30–12.50

Hygiene Institut der Waffen-SS und Polizei Auschwitz O/S: Co wiemy o głównym laboratorium w KL Auschwitz

Teresa Wontor-Cichy (Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, Polska)

12.50–13.10

Od Jana Sehna do Instytutu Pamięci Narodowej: Medycyna zbrodnicza w obozie Auschwitz w badaniach historycznych i postępowaniach karnych

Filip Gańczak (Instytut Pamięci Narodowej, Polska)

13.10–13.30

Dyskusja panelowa

ZAPROSZENIE DO SKŁADANIA PRAC.

80. ROCZNICA PROCESU NORYMBERSKIEGO

3–4 grudnia 2025 r. w Berlinie odbędzie się konferencja zatytułowana „Nieznane dziedzictwo procesów norymberskich: podejścia regionalne i perspektywy w Europie Środkowo-Wschodniej”. Poniżej można znaleźć informacje dotyczące zaproszenia do składania prac.

Celem konferencji jest przedstawienie najnowszych badań i zachęcenie naukowców z różnych krajów do refleksji nad dziedzictwem procesów norymberskich, specyfiką procesów dotyczących zbrodni wojennych w Europie Środkowo-Wschodniej oraz obecnym stanem badań nad ściganiem osób podejrzanych o zbrodnie międzynarodowe. Dziś potrzebna jest krytyczna analiza inicjatyw podejmowanych w trakcie i po wojnie, uwzględniająca narracje regionalne oraz rzeczywisty wpływ państw na opracowanie międzynarodowego prawa karnego.

Termin składania prac: **5 września 2025 r.**

Propozycję referatu (maks. 300 słów)

i krótką notatkę biograficzną należy przesłać na adres: conference@pileckiinstitut.de

Powiadomienie o przyjęciu: **do 30 września 2025 r.**

Planujemy opublikować tom redakcyjny poświęcony tematyce konferencji. Autorzy referatów konferencyjnych zostaną poproszeni o przesłanie manuskryptów rozdziałów do **15 marca 2026 r.**

Rok 2025 to 80. rocznica rozpoczęcia pracy Międzynarodowego Trybunału Wojskowego (IMT) w Norymberdze – przełomowej serii procesów w rozwoju międzynarodowego prawa karnego i kluczowego momentu

w konfrontacji ze zbrodniami popełnionymi podczas II wojny światowej, a także w rekonstrukcji powojennego porządku globalnego. Zasady prawa międzynarodowego przyjęte w Statucie IMT (Karta Norymberska) oraz werdykt IMT z 1 października 1946 r. zostały zatwierdzone przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w uchwale z dnia 11 grudnia 1946 r.

Zasady te były następnie wielokrotnie przywoływane w pracach Komisji Prawa Międzynarodowego. Nawet podczas procesów IMT i późniejszych procesów norymberskich zasady te w znacznym stopniu kierowały strategiami ścigania i karania zbrodni – zarówno przed sądami krajowymi państw sprzymierzonych, jak i w ramach postępowania Międzynarodowego Trybunału Wojskowego dla Dalekiego Wschodu.

Karta Norymberska dotyczyła ścigania

i karania głównych zbrodniarzy wojennych Osi Europejskiej i była częścią porozumienia zawartego 8 sierpnia 1945 r. między rządami Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych, Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i Rządem Tymczasowym Republiki Francuskiej.

Jednak wśród autorów porozumienia ani wśród sędziów i prokuratorów Trybunału Norymberskiego nie było przedstawicieli okupowanych krajów europejskich, które doświadczyły największych okrucieństw wojennych – i na których terytoriach popełniono masowe zbrodnie, w tym Polski.

Niemniej jednak przedstawiciele tych krajów wnieśli znaczący wkład w wysiłki aliantów zmierzające do ścigania i karania sprawców zbrodni międzynarodowych, w tym poprzez zaangażowanie w Komisję ds. Zbrodni Wojennych Narodów Zjednoczonych w 1943 r. Ich

Bundesarchiv_Bild_183-H27798,_Nürnberger_Prozess,_Verhandlungssaal

Celem konferencji jest przedstawienie najnowszych badań i zachęcenie naukowców z różnych krajów do refleksji nad dziedzictwem procesów norymberskich, specyfiką procesów dotyczących zbrodni wojennych w Europie Środkowo-Wschodniej oraz obecnym stanem badań nad ściganiem osób podejrzanych o zbrodnie międzynarodowe. Dziś potrzebna jest krytyczna analiza inicjatyw podejmowanych w trakcie i po wojnie, uwzględniająca narracje regionalne oraz rzeczywisty wpływ państw na opracowanie międzynarodowego prawa karnego.

Termin składania prac: **5 września 2025 r.**

Propozycję referatu (maks. 300 słów)

i krótką notatkę biograficzną należy przesać na adres: conference@pileckiinstitut.de

Powiadomienie o przyjęciu: **do 30 września 2025 r.**

Planujemy opublikować tom redakcyjny poświęcony tematyce konferencji. Autorzy referatów konferencyjnych zostaną poproszeni o przesłanie manuskryptów rozdziałów do **15 marca 2026 r.**

Rok 2025 to 80. rocznica rozpoczęcia pracy Międzynarodowego Trybunału Wojskowego (IMT) w Norymberdze – przełomowej serii procesów w rozwoju międzynarodowego prawa karnego i kluczowego momentu

w konfrontacji ze zbrodniami popełnionymi podczas II wojny światowej, a także w rekonstrukcji powojennego porządku globalnego. Zasady prawa międzynarodowego przyjęte w Statucie IMT (Karta Norymberska) oraz werdykt IMT z 1 października 1946 r. zostały zatwierdzone przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w uchwale z dnia 11 grudnia 1946 r. Zasady te były następnie wielokrotnie przywoływane w pracach Komisji Prawa Międzynarodowego. Nawet podczas procesów IMT i późniejszych procesów norymberskich zasady te w znacznym stopniu kierowały strategiami ścigania i karania zbrodni – zarówno przed sądami krajowymi państw sprzymierzonych, jak i w ramach postępowania Międzynarodowego Trybunału Wojskowego dla Dalekiego Wschodu.

Karta Norymberska dotyczyła ścigania

LEKCJA INTERNETOWA ORAZ PODCAST O HOMOSEKSUALNYCH MĘŻCZYZNACH OSADZONYCH W AUSCHWITZ NA MOCY PARAGRAFU 175

„Więźniowie paragrafu 175 w KL Auschwitz” to tytuł nowej lekcji internetowej przygotowanej przez Międzynarodowe Centrum Edukacji o Auschwitz i Holokauście. Poświęcona jest ona losom homoseksualnych mężczyzn więzionych w niemieckim nazistowskim obozie koncentracyjnym i zagłady Auschwitz na mocy §175 niemieckiego kodeksu karnego. Jej autorem jest Bohdan Piętka z Centrum Badań Muzeum.

Celem lekcji jest przybliżenie historii jednej z mniej znanych grup ofiar obozu Auschwitz – mężczyzn prześladowanych i skazywanych na podstawie przepisów penalizujących homoseksualizm.

PRZEJDŹ DO LEKCJI

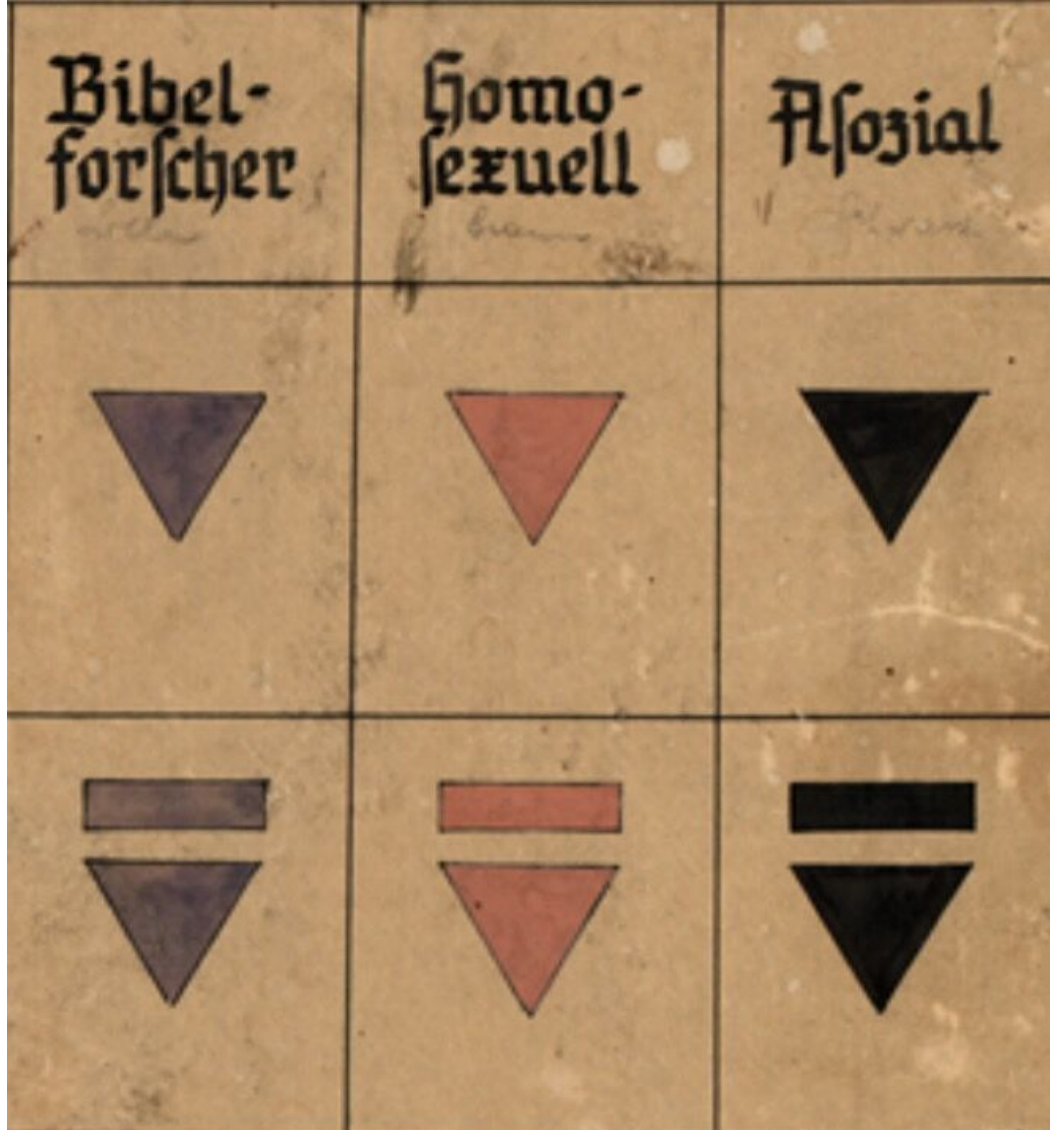
Oprócz tego Muzeum przygotowało także podcast o więźniach z paragrafu 175 w Auschwitz, o których opowiada dr Agnieszka Kita z Archiwum Miejsca Pamięci.

„Prześladowania osób homoseksualnych w III Rzeszy, w tym przede wszystkim ich deportacja do obozów koncentracyjnych, były niewątpliwie jedną z czarniejszych kart historii narodowego socjalizmu. Represje te miały na celu przede wszystkim wymuszenie pożądanych z politycznego i ideologicznego punktu widzenia zachowań obyczajowych, poprzez zastraszenie ogółu społeczeństwa. Służyły temu zarówno zaostrzenie przepisów karnych penalizujących homoseksualizm, jak i deportacje skazanych na mocy paragrafu 175 do obozów koncentracyjnych” – czytamy we wstępie do lekcji.

– Lekcja poświęcona jest nie tylko szczegółom dotyczących obozu Auschwitz. Czytelnicy mają możliwość poznania szerszego kontekstu społecznego i prawnego prześladowań homoseksualistów w Trzeciej Rzeszy oraz ich tragicznych następstw w systemie obozów koncentracyjnych.

W lekcji omówione zostało m.in. położenie homoseksualnych mężczyzn w II Rzeszy, Republice Weimarskiej oraz w III Rzeszy, czy też charakterystyka ich losów w więzieniach i obozach koncentracyjnych – powiedziała Agnieszka Juskowiak-Sawicka, kierująca E-learningiem w MCEAH.

W częściowo zachowanych materiałach archiwalnych znajdują się dane co najmniej 77 więźniów Auschwitz oznaczonych jako osadzeni na podstawie paragrafu 175. Jednak niektórych więźniów skazanych na podstawie tego paragrafu rejestrowano w obozie z innymi kategoriami, takimi jak więźniowie polityczni, aspołeczni czy kryminalni. Niemiecki badacz Rainer Hoffschildt ustalił na podstawie różnych źródeł, w tym archiwów niemieckich, że wliczając inne kategorie więźniarskie, łączna liczba więźniów osadzonych w KL Auschwitz z paragrafu 175 wynosi co najmniej 136.

Celem lekcji jest przybliżenie historii jednej z mniej znanych grup ofiar obozu Auschwitz – mężczyzn prześladowanych i skazywanych na podstawie przepisów penalizujących homoseksualizm.

PRZEJDŹ DO LEKCJI

Oprócz tego Muzeum przygotowało także podcast o więźniach z paragrafu 175 w Auschwitz, o których opowiada dr Agnieszka Kita z Archiwum Miejsca Pamięci.

„Prześladowania osób homoseksualnych w III Rzeszy, w tym przede wszystkim ich deportacja do obozów koncentracyjnych, były niewątpliwie jedną z czarniejszych kart historii narodowego socjalizmu. Represje te miały na celu przede wszystkim wymuszenie pożądanych z politycznego i ideologicznego punktu widzenia zachowań obyczajowych, poprzez zastraszenie ogółu społeczeństwa. Służyły temu zarówno zaostrzenie przepisów karnych penalizujących homoseksualizm, jak i deportacje skazanych na mocy paragrafu 175 do obozów koncentracyjnych” – czytamy we wstępie do lekcji.

– Lekcja poświęcona jest nie tylko szczegółom dotyczących obozu Auschwitz. Czytelnicy mają możliwość poznania szerszego kontekstu społecznego i prawnego prześladowań homoseksualistów w Trzeciej Rzeszy oraz ich tragicznych następstw w systemie obozów koncentracyjnych. W lekcji omówione zostało m.in. położenie homoseksualnych mężczyzn w II Rzeszy, Republice Weimarskiej oraz w III Rzeszy, czy też charakterystyka ich losów w więzieniach

NOWE OBIEKTY WZBOGACIŁY ZBIORY MUZEUM STUTTHOF W SZTUTOWIE

Muzeum Stutthof odwiedził wraz z rodziną Pan Andrzej Przyklęk – syn byłych więźniów obozu Stutthof, Heleny i Edmunda Przyklęk.

Teren Miejsca Pamięci gościom pokazała Bogusława Tartakowska, w ręce której przekazano również niezwykle cenne obiekty obozowe – dokumenty wydane po zakończeniu „marszu śmierci”, naszywkę z numerem noszoną przez Helenę Przyklęk w czasie pobytu w obozie oraz papierośnicę z grawerowanym wieczkiem należącą do Pana Edmunda.

Szczególnie cennym przedmiotem jest wełniany koc, który Helena Przyklęk otrzymała na czas ewakuacji obozu. Aby go dodatkowo oznaczyć, wyszyła na nim swój numer obozowy. Mieszkający w Toruniu Helena i Edmund zostali aresztowani 8 sierpnia 1944 roku. Akta personalne Edmunda nie zachowały się, jednak w dokumencie osadzenia Heleny czytamy, że jej mąż został oskarżony o szpiegostwo. Wobec Heleny wysunięto natomiast podejrzenie, że miała świadomość nielegalnej działalności męża i nie poinformowała o niej władz. Po zakończeniu śledztwa i pobycie w toruńskim więzieniu, we wrześniu 1944 r. oboje zostali skierowani do obozu Stutthof, gdzie otrzymali kategorię więźniów politycznych oraz numery: 92317 (Helena) i 92471 (Edmund).

Helena i Edmund wzięli udział w pieszej ewakuacji obozu zimą 1945 roku. Wkrótce po wyzwoleniu, w okresie od 18 marca do 1 maja 1945 r., Edmund Przyklęk pracował jako kierownik gospodarczy w oddziale lazaretu w miejscowości Łęcze, po czym został skierowany do punktu przesiedleńczego w Lęborku. Stamtąd powrócił do domu. Dokładnych losów Heleny z okresu ewakuacji nie znamy, wiemy jednak, że szczęśliwie wróciła do domu.

Muzeum Stutthof składa serdeczne podziękowania Panu Andrzejowi Przyklękowi i Jego rodzinie za wizytę w Miejscu Pamięci oraz za niezwykle cenny dar do naszej kolekcji muzealnej.

92317

RACHUNEK SUMIENIA

Fellowships at Auschwitz for the Study of Professional Ethics (FASPE) promują etyczne przywództwo wśród dzisiejszych specjalistów poprzez, między innymi, coroczne stypendia, szkolenia z zakresu etycznego przywództwa oraz sympozja. Każdego roku FASPE przyznaje od 80 do 90 stypendiów studentom studiów podyplomowych i początkującym specjalistom w sześciu dziedzinach: biznes, duchowieństwo, projektowanie i technologia, dziennikarstwo, prawo i medycyna.

Stypendia rozpoczynają się od angażujących, specyficznych dla danego miejsca badań w Niemczech i Polsce, w tym w Auschwitz i innych historycznie znaczących miejscach związanych ze profesjonalistami czasów nazizmu. Podczas pobytu w tych miejscach stypendyści badają zaskakująco przyziemne i znajome sobie motywacje oraz proces podejmowania decyzji przez specjalistów z czasów nazistowskich, co stanowi ramy oparte na refleksji, które można zastosować do pułapek etycznych w ich własnym życiu. Odkrywają, że siła miejsca przekłada historię na teraźniejszość, tworząc pilną potrzebę refleksji etycznej.

W każdym miesiącu jeden z naszych stypendystów publikuje artykuł w Memoria. Ich praca odzwierciedla unikalne podejście FASPE do etyki zawodowej i podkreśla potrzebę przemyślanej refleksji etycznej w dzisiejszych czasach.

Wstęp

To, co proponuję, jest zatem bardzo proste: jest niczym więcej niż myślenie o tym, co robimy.
Hannah Arendt, The Human Condition

*Spoczęła na mnie ręka Pana; i wyprowadził mnie w swoim duchu, i postawił mnie w środku doliny, która była pełna kości. I kazał mi przejść dokoła nich, a oto było ich bardzo dużo w tej dolinie i były zupełnie wyschłe. I rzekł do mnie: Synu człowieczy, czy ożyją te kości?
I odpowiedziałem: Wszechmocny Panie, Ty wiesz.*
Ezechiel 37:1-3

Nasza podróż FASPE zabrała nas do wielu miejsc, które świadczą o zawodowym zaangażowaniu w Holokaust i upamiętniają je. Odwiedziliśmy miejsca wczesnych okrucieństw wojennych, takie jak obóz pracy przymusowej, ośrodek eutanazji w pobliżu Berlina oraz kluczowe centra logistyczne i operacyjne, takie jak Dom Konferencji w Wannsee, gdzie nazistowscy urzędnicy opracowali „Ostateczne Rozwiązanie”. Nasza podróż zakończyła się wizytą w Auschwitz, największym symbolu ludobójczego reżimu Trzeciej Rzeszy.

W trakcie tego procesu zastanawialiśmy się nad kluczowymi pytaniami, z którymi borykali się prawnicy, właściciele firm i inżynierowie, którzy przyczynili się do zaprojektowania i funkcjonowania tych miejsc. Na przykład rozmawialiśmy o inżynierach z Topf und Soehne, firmy założonej w 1878 r., opracowującej systemy ogrzewania i krematoria¹. Pod rządami nazistowskimi Topf zmienił kierunek, aby sprostać potrzebom reżimu i zamiast projektować krematoria, które umożliwiałyby godne przygotowanie pochówku dla pogrążonych w żałobie rodzin, inżynierowie Topf zoptymalizowali piece, aby zmaksymalizować przepustowość

¹ United States Holocaust Memorial Museum. Topf and Sons: An “Ordinary Company”.

² Liberation Route Europe. Biography: Kurt Prüfer.

W każdym miesiącu jeden z naszych stypendystów publikuje artykuł w Memoria. Ich praca odzwierciedla unikalne podejście FASPE do etyki zawodowej i podkreśla potrzebę przemyślanej refleksji etycznej w dzisiejszych czasach.

Wstęp

To, co proponuję, jest zatem bardzo proste: jest niczym więcej niż myślenie o tym, co robimy.
Hannah Arendt, The Human Condition

*Spoczęła na mnie ręka Pana; i wyprowadził mnie w swoim duchu, i postawił mnie w środku doliny, która była pełna kości. I kazał mi przejść dokoła nich, a oto było ich bardzo dużo w tej dolinie i były zupełnie wyschłe. I rzekł do mnie: Synu człowieczy, czy ożyją te kości?
I odpowiedziałem: Wszchemocny Panie, Ty wiesz.*
Ezechiel 37:1-3

Nasza podróż FASPE zabrała nas do wielu miejsc, które świadczą o zawodowym zaangażowaniu w Holokaust i upamiętniają je. Odwiedziliśmy miejsca wczesnych okrucieństw wojennych, takie jak obóz pracy przymusowej, ośrodek eutanazji w pobliżu Berlina oraz kluczowe centra logistyczne i operacyjne, takie jak Dom Konferencji w Wannsee, gdzie nazistowscy urzędnicy opracowali „Ostateczne Rozwiązanie”. Nasza podróż zakończyła się wizytą w Auschwitz, największym symbolu ludobójczego reżimu Trzeciej Rzeszy.

W trakcie tego procesu zastanawialiśmy się nad kluczowymi pytaniami, z którymi borykali się prawnicy, właściciele firm i inżynierowie, którzy przyczynili się do zaprojektowania i funkcjonowania tych miejsc. Na przykład rozmawialiśmy o inżynierach z Topf und Soehne, firmy założonej w 1878 r., opracowującej systemy ogrzewania i krematoria¹. Pod rządami nazistowskimi Topf zmienił kierunek, aby sprostać potrzebom reżimu i zamiast projektować krematoria, które umożliwiałyby godne przygotowanie pochówku dla pogrążonych w żałobie rodzin, inżynierowie Topf zoptymalizowali piece, aby zmaksymalizować przepustowość i zminimalizować nieprzyjemne zapachy. Niektórzy inżynierowie, tacy jak Kurt Prüfer, odwiedzali Auschwitz podczas całego procesu projektowania i wykraczali poza minimalne wymagania projektowe, przekraczając wymagane specyfikacje². Jak to możliwe, że tak wielu specjalistów, z których wielu wydawało się być motywowanych przyziemnymi ambicjami zawodowymi, dopuściło się takiej zbrodni?

Zmiana z „business as usual” (normalny przebieg pracy) w gospodarce po I wojnie światowej na „gospodarkę śmierci” II wojny światowej nie nastąpiła z dnia na dzień. Kryzys gospodarczy i wstyd narodowy w następstwie klęski Niemiec w I wojnie światowej powoli podkopały zaufanie Niemców do Republiki Weimarskiej³. Gdy w 1933 r. naziści doszli do władzy, Joseph Goebbels, nazistowski minister propagandy, stanął na czele potężnego aparatu, który dostarczał wygodnych kosztów ofiarnych. Ludzie, którzy już byli na marginesie społeczeństwa, byli coraz częściej przedstawiani jako niebezpieczni „inni”, którzy stanowili zagrożenie dla dominującej rasy aryjskiej⁴. Sytuacja ta umożliwiła powolny rozwój bardziej ekstremalnych okoliczności: po pierwsze, obozy pracy przymusowej wypełnione przestępcami i jeńcami wojennymi stały się powszechnie akceptowalne społecznie. Następnie, masowa eutanazja osób niepełnosprawnych lub śmiertelnie chorych, choć niepokojąca dla wielu, została znormalizowana w czasie wojny. W końcu, większość Niemców odwróciła wzrok, gdy naziści podjęli się systematycznej eksterminacji jednej całej rasy ludzi.

Podczas gdy czołowi przywódcy nazistowscy, tacy jak Goebbels, byli liderami myśli

³ Doris L. Bergen. War and genocide: A concise history of the Holocaust. Rowman & Littlefield Publishers, 2009.

⁴ Ibidem.

⁵ Eric Katz, The nazi engineers: Reflections on technological ethics in hell. Science and engineering ethics, 17:571–582, 2011.

⁶ Simon Johnson and Daron Acemoglu. Power and progress: Our thousand-year struggle over technology and prosperity. Hachette UK, 2023.

Jednak rzeczywistość jest taka, że każda technologia jest projektowana i wdrażana z myślą o konkretnych celach i w złożonych kontekstach społeczno-technicznych. Cały rozwój technologiczny ma swoje korzenie w kwestiach fundamentalnie politycznych⁷. Historia wielokrotnie pokazała, że stopień wspólnego dobrobytu gospodarczego, wynikającego z innowacji technologicznych, zależy od wyborów dotyczących tego, co jest rozwijane i w jaki sposób. Powszechnie współdzielony dobrobyt nie jest w żaden sposób gwarantowany⁸.

Jako współczesnym technologom, nie wystarczy nam akceptować narracji o postępie lub neutralności technologicznej jako pewniku. Bezkrytyczne podejście do rozwoju technologicznego może uniemożliwić powszechne współdzielenie korzyści społecznych. Bez krytycznej oceny naszej pracy możemy być ślepi na sposoby, w jakie nowe technologie wzmacniają istniejące systemy eksploatacji i marginalizacji, a nawet produkują nowe. Zatem krytyczna i ciągła refleksja nad tym, co tworzymy, jak to może być stosowane i jakie są konsekwencje naszych wyborów projektowych i wdrożeniowych, to najlepsze możliwe podejście do tematu.

Jezuici i codzienny rachunek sumienia

Chociaż ta krytyczna refleksja ma ogromne znaczenie, identyfikacja sposobów, w jakie współczesna technologia jest uwikłana w utrwalanie lub innowację systemów marginalizacji, może być przytłaczająca. Biorąc pod uwagę złożoność i globalny charakter współczesnych systemów społeczno-technicznych, trudno stwierdzić, od czego należy zacząć. Na szczęście, dla nas, technologów, złożone systemy są naszą sterownią. Jeśli potrafimy projektować samoloty, które latają, obsługiwać łaziki na Marsie i rozwijać generatywne modele sztucznej inteligencji (AI) z miliardami parametrów, być może potrafimy również myśleć krytycznie o wpływie naszej pracy. W dziedzinie technologii wielu inżynierów, takich jak ja, uważa się za „rozwiązywaczy” problemów. Jeśli chcemy być etycznymi projektantami, musimy stosować te same umiejętności rozwiązywania problemów do drażliwych, zawodowych kwestii moralnych. Aby uporać się ze złożonymi problemami technicznymi, inżynierowie dzielą je na mniejsze, łatwiejsze do opanowania części. Poszczególni inżynierowie pracują nad tymi wyzwaniami o mniejszym zakresie i koordynują działania, aby połączyć poszczególne komponenty tak, by cały system działał razem. Możemy zastosować podobne podejście, zastanawiając się nad wpływem naszej pracy.

Jezuici, zakon religijny w tradycji katolickiej, oferują bogactwo zasobów i praktyk, z których korzystają zarówno osoby w zakonie, jak i poza nim w celu indywidualnego i wspólnotowego rozeznania – przemyślane i celowe zastanawianie się nad decyzjami, w tym nad wyborami moralnymi lub zawodowymi⁹. Jedną z takich praktyk, zwana codziennym rachunkiem sumienia, zachęca praktykujących do mentalnego przeglądu i oceny decyzji, które podejmują każdego dnia¹⁰. Praktykujący zaczynają od wyrażenia wdzięczności za dary, które mają w swoim życiu. Następnie przechodzą do przeglądu swoich działań danego dnia i emocji, które wywołują w nich różne momenty. Następnie skupiają się na jednym lub kilku momentach i na tym, w jaki sposób ich działania były lub nie były zgodne z ich wartościami. Na koniec skupiają się na kolejnym dniu, zastanawiając się, w jaki sposób mogą działać w zgodzie ze swoimi wartościami.

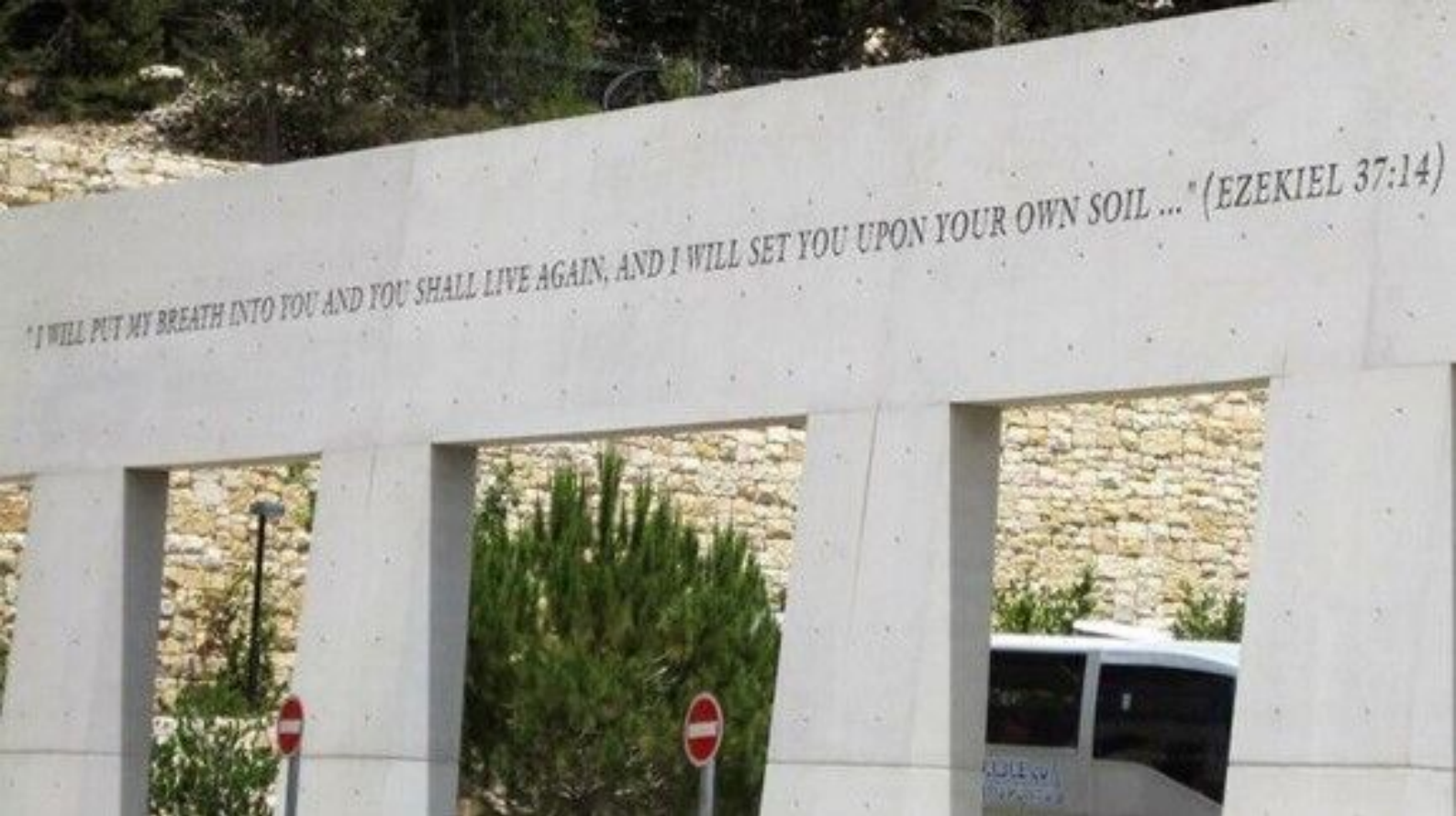
Rachunek sumienia można praktykować w dowolnym miejscu i czasie. Jest to elastyczna praktyka, która pozostawia praktykującym tyle czasu, ile chcą, na refleksję nad swoim dniem. Przesunięcie uwagi

⁷ Langdon Winner. Do artifacts have politics? In Computer ethics, pages 177–192. Routledge, 2017.

⁸ Simon Johnson and Daron Acemoglu.

⁹ Office of Ignatian Spirituality. Ignatian Discernment.

¹⁰ Office of Ignatian Spirituality. The Examen.

Napis przy wejściu do Yad Vashem: „I tchnę w was moje ożywcze tchnienie, i ożyjecie; i osadzę was w waszej ziemi” – Ezechiel 37:14

Jednak rzeczywistość jest taka, że każda technologia jest projektowana i wdrażana z myślą o konkretnych celach i w złożonych kontekstach społeczno-technicznych. Cały rozwój technologiczny ma swoje korzenie w kwestiach fundamentalnie politycznych⁷. Historia wielokrotnie pokazała, że stopień wspólnego dobrobytu gospodarczego, wynikającego z innowacji technologicznych, zależy od wyborów dotyczących tego, co jest rozwijane i w jaki sposób. Powszechnie współdzielony dobrobyt nie jest w żaden sposób gwarantowany⁸.

Jako współczesnym technologom, nie wystarczy nam akceptować narracji o postępie lub neutralności technologicznej jako pewnika. Bez krytyczne podejście do rozwoju technologicznego może uniemożliwić powszechne współdzielenie korzyści społecznych. Bez krytycznej oceny naszej pracy możemy być ślepi na sposoby, w jakie nowe technologie wzmacniają istniejące systemy eksploatacji i marginalizacji, a nawet produkują nowe. Zatem krytyczna i ciągła refleksja nad tym, co tworzymy, jak to może być stosowane i jakie są konsekwencje naszych wyborów projektowych i wdrożeniowych, to najlepsze możliwe podejście do tematu.

Jezuici i codzienny rachunek sumienia

Chociaż ta krytyczna refleksja ma ogromne znaczenie, identyfikacja sposobów, w jakie współczesna technologia jest uwikłana w utrwalanie lub innowację systemów marginalizacji, może być przytłaczająca. Biorąc pod uwagę złożoność i globalny charakter współczesnych systemów społeczno-technicznych, trudno stwierdzić, od czego należy zacząć. Na szczęście, dla nas, technologów, złożone systemy są naszą sterownią. Jeśli potrafimy projektować samoloty, które latają, obsługiwać łaziki na Marsie i rozwijać generatywne modele sztucznej inteligencji (AI) z miliardami parametrów, być może

¹¹ Hannah Arendt. The human condition. University of Chicago press, 2013.

Przemyslenie abstrakcji: ponowne humanizowanie technologii

Tak mówi Wszechmocny Pan do tych kości: Oto Ja wprowadzę do was ożywcze tchnienie i ożywienie. I dam wam ścięgna, i sprawię, że obrośnięcie ciałem, i powlokę was skórą, i dam wam moje ożywcze tchnienie, i ożywienie, i poznać, że Ja jestem Pan.

Ezechiel 37:5-6

Pierwszym tematem, który wyłonił się podczas naszych wizyt i dyskusji FASPE, była abstrakcja. Podczas Holokaustu naziści sprowadzili Żydów, Romów, bezdomnych, gejów, osoby z niepełnosprawnościami

i osoby oznaczone jako przestępcy do zestawu karykaturalnych cech, ułatwiając mieszkańcom Niemiec odczuwanie tych grup. Zamiast postrzegać żydowskiego sąsiada jako lekarza, ojca, członka społeczności lub przyjaciela, wielu zaczęło patrzeć na nich z podejrzliwością. Podczas gdy niektóre z tych karykatur były nieformalnie rozpowszechniane w zwykłych rozmowach wśród Niemców lub przez maszynę propagandową Trzeciej Rzeszy, inne były formalnie usystematyzowane za pośrednictwem niemieckich instytucji, takich jak technologie śledzenia spisów ludności, formularze medyczne i rozporządzenia, takie jak ustawy norymberskie¹².

Jednym z uderzających przykładów tego procesu był ośrodek eutanazji w Brandenburgii, który odwiedziliśmy jako grupa podczas naszej podróży. Brandenburgia była jednym z pierwszych miejsc próbnego gazowania, otwartym w ramach Aktion T4 w 1939 r.¹³. Na początku programu Niemcy

z niepełnosprawnością fizyczną i psychiczną, w tym wiele dzieci, byli zabijani przez eksperymentalne gazowanie. Wybierając pacjentów, którzy mieli żyć, a którzy umrzeć, lekarze opierali się na danych demograficznych, które były podawane na obowiązkowych formularzach medycznych używanych w szpitalach w całym kraju. Informacje te obejmowały to, czy pacjenci odbywali regularne wizyty, jak długo byli hospitalizowani, na jaką chorobę cierpieli, czy popełnili przestępstwo, jaki zawód wykonywali (i czy wykonywali pożyteczną pracę) oraz jaka była ich narodowość. Pacjenci, którzy cierpieli na określone choroby, ci, którzy byli uwięzieni przez ponad pięć lat, ci, których uznano za niepočitalnych pod względem kryminalnym lub którzy nie mieli niemieckiej krwi lub narodowości, mieli być natychmiast zgłaszani. Wielu z tych pacjentów zostało następnie zagazowanych. W ośrodkach eutanazji, takich jak ten w Brandenburgii, a także w późniejszych obozach koncentracyjnych, abstrakcyjne wyobrażenia decydowały o ich przeżyciu.

W nowoczesnym krajobrazie technologicznym, biorąc za główny przykład technologie AI, inżynierowie w dużym stopniu polegają na rozwijaniu i wykorzystywaniu abstrakcyjnych reprezentacji świata do modelowania i podejmowania decyzji. Ta abstrakcja jest konieczna, ponieważ niemożliwe jest uchwycenie pełnej złożoności świata w jednym modelu. Tak więc postęp technologiczny zależy od rozwoju skutecznych abstrakcji, które reprezentują najważniejsze aspekty konkretnego zadania decyzyjnego w danym kontekście.

W przypadku nowoczesnych systemów AI inżynierowie podejmują różnorodne decyzje, które wpływają na abstrakcje wykorzystywane w tych modelach. Obejmują one wybór danych w każdym zestawie danych, cechy do reprezentowania danych dla danego zadania decyzyjnego, struktury modeli AI i cele szkoleniowe oraz przestrzenie wyjściowe dla tych modeli (tj. zestaw możliwych skutków decyzji).

Ślepe zaufanie do „obiektywnej” natury systemów AI ze strony opinii publicznej i samych technologów może sprawić, że ludzie uwierzą, że te abstrakcje są moralnie

¹² Doris L. Bergen. *War and genocide: A concise history of the Holocaust*. Rowman & Littlefield Publishers, 2009. Edwin Black. *IBM and the Holocaust: The Strategic Alliance Between Nazi Germany and America's Most Powerful Corporation-Expanded Edition*. Dialog press, 2012.

¹³ United States Holocaust Memorial Museum. *Brandenburg T4 Facility*. Libeskind, a+u nr 257: 82.

¹⁴ Kristen Iannuzzi. *Nazi Euthanasia and Action T4: Effects on the Ethical Treatment of Individuals with Disabilities*. 2014.

Questionnaire 1

Case no.

Name of Institution:
in:

First and family name of patient: maiden name:

Date of birth: City: District:

Last residence: District:

Unmarr., marr., wid., div.: Relig.: Race^a Natlty:

Address of nearest relative:
.....

Regular visits and by whom (address):
.....

Guardian or Care-Giver (name, address):
.....

Cost-bearer:.... How long in this inst.:

In other institutions, when and how long:

How long sick:.. From where and when transferred:

Twin ☒ _{NO} ... Mentally ill blood relatives:

Diagnosis:
.....

Primary symptoms:
.....

Mainly bedridden? ☒ _{NO} ... Very restless? ☒ _{NO} ... Confined? ☒ _{NO}

Incurable phys. illness: ☒ _{NO} ... War casualty: ☒ _{NO}

For schizophrenia: Recent case Final stage .. good remission

For retardation: Debility: Imbecile: Idiot:

For epilepsy: Psych. changes Average freq. of attacks

For senile disorders: Very confused Soils self

Therapy (Insulin, Cardiazol, Malaria, Salvarsan, etc.): Lasting effect: ☒ _{NO}

Referred on the basis of §51, §42b Crim. Code, etc. By

Crime: ... Earlier criminal acts:

Type of Occupation: (Most exact description of work and productivity, e.g. Fieldwork, does not do much.—Locksmith's shop, good skilled worker.—No vague answers, such as housework, rather precise: cleaning room, etc. Always indicate also, whether constantly, frequently or only occasionally occupied)
.....
.....

Release expected soon:

^aGerman or related blood (German-blooded), Jew, Jewish Mischling (half-breed) 1st or 2nd degree, Negro (Mischling), Gypsy (Mischling), etc.

stosowania techno-optimistycznego spojrzenia, ufając, że nowe technologie zawsze będą ulepszać społeczeństwo – ta tendencja sprawia, że wielu z nas decyduje się na pracę w technologii. Jednak ten punkt widzenia może sprawić, że będziemy zadowoleni z wpływu naszej pracy. Ryzykujemy odejściem od „przestrzeni powodów moralnych”, w której nieustannie i celowo zastanawiamy się nad naszą odpowiedzialnością moralną i wyborami¹⁵.

Jako konkretny, współczesny przykład błędnego techno-optimizmu i bezkrytycznej abstrakcji danych w systemie wspomagania decyzji opartym na sztucznej inteligencji, grupa Design & Technology badała narzędzie Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions (COMPAS) do przewidywania recydywy¹⁶. Na podstawie danych demograficznych dotyczących osoby oskarżonej o popełnienie przestępstwa, w tym jej „bieżących zarzutów, oczekujących zarzutów, historii wcześniejszych aresztowań, poprzednich niepowodzeń przedprocesowych, stabilności mieszkaniowej, statusu zatrudnienia, więzi społecznych i nadużywania substancji”, narzędzie COMPAS, oparte na uczeniu maszynowym, przypisuje oskarżonemu wynik ryzyka, przewidując prawdopodobieństwo, że oskarżony ponownie dopuści się przestępstwa przed rozprawą, jeśli zostanie zwolniony za kaucją¹⁷. Narzędzie ma pomóc sędziom w skuteczniejszym podejmowaniu decyzji dotyczących tymczasowego aresztowania.

Ma być bardziej bezstronne i sprawiedliwsze niż sędziowie ludzcy, którzy podlegają błędom poznawczym¹⁸. Podczas gdy „obiektywność” tego systemu wydaje się przynosić korzyści społeczne, w jego projekt wbudowano kilka niesprawdzonych założeń dotyczących stronniczości i uczciwości w obecnym systemie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Ponieważ system COMPAS bazuje na danych generowanych przez człowieka pochodzących z istniejącego systemu, a systemy oparte na uczeniu maszynowym mają tendencję do działania jak „lustra” danych, na których bazują¹⁹, COMPAS po prostu nauczył się automatyzować wiele istniejących stronniczości. Na przykład nieproporcjonalne nadzorowanie pewnych grup w określonych dzielnicach oznacza, że te populacje, które często są populacjami kolorowymi, są nadreprezentowane w zestawie danych. Poza tym faktem cechy wybrane do reprezentowania osób w zestawie danych COMPAS (innymi słowy, abstrakcje wybrane dla danych i modelowania zastosowania) obejmują czynniki takie jak historia wcześniejszych aresztowań. Takie punkty danych prawdopodobnie mają wbudowaną stronniczość w swój pomiar z powodu nadmiernego nadzorowania pewnych dzielnic. Innym podobnym przykładem jest stabilność społeczności, która prawdopodobnie koreluje z rasą, częściowo z powodu redliningu. Nie tylko trudno jest dokładnie zmierzyć te cechy ze względu na istniejące uprzedzenia w systemach policji i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, ale wykorzystywanie ich do podejmowania przyszłych decyzji służy również wzmocnieniu stronniczości, która jest już obecna w zestawie danych, ponieważ system uczenia maszynowego zakłada, że rozkład wyników recydywy oparty na tym zestawie cech jest stały w czasie.

¹⁵ Shannon Vallor. *The AI Mirror: How to Reclaim Our Humanity in an Age of Machine Thinking*. Oxford University Press, 2024.

¹⁶ Julia Angwin, Jeff Larson, Surya Mattu, and Lauren Kirchner. *Machine bias*. In *Ethics of data and analytics*, pages 254–264. Auerbach Publications, 2022.

¹⁷ Northpointe. *Practitioner’s Guide to COMPAS Core*, 2015.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Shannon Vallor. *The AI Mirror: How to Reclaim Our Humanity in an Age of Machine Thinking*. Oxford University Press, 2024.

stosowania techno-optimistycznego spojrzenia, ufając, że nowe technologie zawsze będą ulepszać społeczeństwo – ta tendencja sprawia, że wielu z nas decyduje się na pracę w technologii. Jednak ten punkt widzenia może sprawić, że będziemy zadowoleni z wpływu naszej pracy. Ryzykujemy odejściem od „przestrzeni powodów moralnych”, w której nieustannie i celowo zastanawiamy się nad naszą odpowiedzialnością moralną i wyborami¹⁵.

Jako konkretny, współczesny przykład błędnego techno-optimizmu i bezkrytycznej abstrakcji danych w systemie wspomagania decyzji opartym na sztucznej inteligencji, grupa Design & Technology badała narzędzie Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions (COMPAS) do przewidywania recydywy¹⁶. Na podstawie danych demograficznych dotyczących osoby oskarżonej o popełnienie przestępstwa, w tym jej „bieżących zarzutów, oczekujących zarzutów, historii wcześniejszych aresztowań, poprzednich niepowodzeń przedprocesowych, stabilności mieszkaniowej, statusu zatrudnienia, więzi społecznych i nadużywania substancji”, narzędzie COMPAS, oparte na uczeniu maszynowym, przypisuje oskarżonemu wynik ryzyka, przewidując prawdopodobieństwo, że oskarżony ponownie dopuści się przestępstwa przed rozprawą, jeśli zostanie zwolniony za kaucją¹⁷. Narzędzie ma pomóc sędziom w skuteczniejszym podejmowaniu decyzji dotyczących tymczasowego aresztowania.

Ma być bardziej bezstronne i sprawiedliwsze niż sędziowie ludzcy, którzy podlegają błędom poznawczym¹⁸. Podczas gdy „obiektywność” tego systemu wydaje się przynosić korzyści społeczne, w jego projekt wbudowano kilka niesprawdzonych założeń dotyczących stronniczości i uczciwości w obecnym systemie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Ponieważ system COMPAS bazuje na danych generowanych przez człowieka pochodzących z istniejącego systemu, a systemy oparte na uczeniu maszynowym mają tendencję do działania jak „lustra” danych, na których bazują¹⁹, COMPAS po prostu nauczył się automatyzować wiele istniejących stronniczości. Na przykład nieproporcjonalne nadzorowanie pewnych grup w określonych dzielnicach oznacza, że te populacje, które często są populacjami kolorowymi, są nadreprezentowane w zestawie danych. Poza tym faktem cechy wybrane do reprezentowania osób w zestawie danych COMPAS (innymi słowy, abstrakcje wybrane dla danych i modelowania zastosowania) obejmują czynniki takie jak historia wcześniejszych aresztowań. Takie punkty danych prawdopodobnie mają wbudowaną stronniczość w swój pomiar z powodu nadmiernego nadzorowania pewnych dzielnic. Innym podobnym przykładem jest stabilność społeczności, która prawdopodobnie koreluje z rasą, częściowo z powodu redliningu. Nie tylko trudno jest dokładnie zmierzyć te cechy ze względu na istniejące uprzedzenia w systemach policji i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, ale wykorzystywanie ich do podejmowania przyszłych decyzji służy również wzmocnieniu stronniczości, która jest już obecna w zestawie danych, ponieważ system uczenia maszynowego zakłada, że rozkład wyników recydywy oparty na tym zestawie cech jest stały w czasie.

²⁰ Julia Angwin, Jeff Larson, Surya Mattu, and Lauren Kirchner. Machine bias. In *Ethics of data and analytics*, pages 254–264. Auerbach Publications, 2022.

²¹ Shannon Vallor. *The AI Mirror: How to Reclaim Our Humanity in an Age of Machine Thinking*. Oxford University Press, 2024.

²² Batya Friedman. Value-sensitive design. *interactions*, 3(6):16–23, 1996. Michael J Muller and Sarah Kuhn. Participatory design. *Communications of the ACM*, 36(6):24–28, 1993.

²³ Mona Sloane, Emanuel Moss, Olaitan Awomolo, and Laura Forlano. Participation is not a design fix for machine learning. In *Proceedings of the 2nd ACM Conference on Equity and Access in Algorithms, Mechanisms, and Optimization*, pages 1–6, 2022.

- Na kogo może mieć wpływ praca, którą wykonałem dzisiaj?
- Jakich abstrakcji lub reprezentacji użyłem do scharakteryzowania ich lub czynników z nimi powiązanych?
- W jaki sposób moje wybory projektowe mogą odczłowieczyć te osoby i jakie mogą być możliwe skutki mojej pracy?
- W jaki sposób mogę dowiedzieć się więcej o ludziach, których modeluję, i ich historiach, jeśli moje wybory abstrakcyjnych reprezentacji mogą służyć odczłowieczeniu ludzi?

Rozważania nad odpowiedzialnością: humanizacja sprawców

Prorokowałem więc, jak mi nakazano. A gdy prorokowałem, rozległ się głos, a oto powstał szum; i zbliżyły się kości, jedna kość do drugiej.

I spojrzałem: a oto pojawiły się na nich ścięgna

i porosło ciało; i skóra powlokła je po wierzchu, ale ożywczego tchnienia w nich nie było.

Ezechiel 37:7-8

Drugim tematem, nad którym grupa FASPE zastanawiała się podczas naszych wizyt, było człowieczeństwo sprawców Holokaustu i to, jak postrzeganie ich historii w ten sposób może wpłynąć na nasze dzisiejsze role zawodowe. Każde miejsce rzuciło nam wyzwanie, abyśmy wyobrazili sobie siebie na miejscu sprawców i zadali pytania o to, kim byli ci ludzie, jakie były ich motywacje i w jaki sposób pozornie zwyczajni specjaliści mogli przyczynić się do największego ludobójstwa w historii. Często odkrywałam, że mogłam utożsamić się z pochodzeniem sprawców w sposób, który mnie zaskakiwał – wielu z nich to wykształceni specjaliści z klasy średniej, którzy cenili swoje rodziny i dążyli do sukcesu w swojej karierze²⁴.

Szczególnie uderzyła mnie nasza wizyta

w miejscu Konferencji w Wannsee. Spośród uczestników tego ludobójczego spotkania większość stanowili specjaliści lub pracownicy naukowci. Osiem osób miało tytuły doktora.

Kiedy w piękny poranek późnego maja weszliśmy na teren konferencji, zareagowałam intuicyjnie na widok budynku

i spokojnego, zadbanego terenu. Budynek natychmiast przypomniat mi niemiecki ośrodek badawczy dla informatyków o nazwie Schloss Dagstuhl, gdzie uczestniczyłam

w seminarium jesienią ubiegłego roku. Dagstuhl to odległy i sielankowy niemiecki zamek. Na miejscu zapewniono zakwaterowanie, posiłki, a teren obejmuje rozległą bibliotekę, dzieła sztuki, ścieżki do biegania i jezioro. Kiedy weszłam do Domu Konferencji w Wannsee i

zobaczyłam bogato zdobioną jadalnię, nasłonecznioną salę śniadaniową, marmurowe podłogi i misternie zdobione ściany, zaczęłam się zastanawiać, czego uczestnicy konferencji spodziewali się po przybyciu na spotkanie i czego ja sama oczekuję, gdy spotykam się z kolegami

i przyjaciółmi, aby omówić techniczne rozwiązania trudnych problemów.

Spotykamy się w miastach z najwyższej klasy miejscami konferencyjnymi, spodziewamy się wyśmienitych posiłków, zatrzymujemy się

w eleganckich hotelach i jesteśmy obsługiwani przez uważną obsługę, tak że nic nie może przeszkodzić nam w skupieniu się na bieżących problemach. Chociaż moi koledzy i ja nie

spotykamy się, aby planować masowe ludobójstwa, doświadczenie przyjazdu w piękne miejsce, aby spotkać się

z kolegami i przyjaciółmi, aby omówić „trudne problemy”, jest mi bliskie. W ramach moich własnych badań otrzymuję granty od Departamentu Obrony USA na rozwój technologii, które

²⁴ Doris L. Bergen. War and genocide: A concise history of the Holocaust. Rowman & Littlefield Publishers, 2009.

Der Chef
der Sicherheitspolizei und des SD

181
Bres., den 12. Januar 1942

Auswärtiges Amt
D III 21. 9
Bres. 12 JAN 1942
Bef. 1 Lang. D. 2. 1942

Vorabesprechung D. 11. 1. 42
- Auswärtiges Amt -
1. 1. 42

Hochverehrter Herr Reichsleiter

Sie für den 9. 12. 1941 sehr ernst
gewesene Besprechung über die der Festlegung der
Jahresfrage zusammenfassende Fragen, wurde ich u. 11.
aufgrund gleichzeitiger bekannt gewordener Ereignisse
und der damit verbundenen Inanspruchnahme eines
Teiles der politischen Herren in letzter Stunde
widerstehen.

Da die zur Festlegung stehenden
Fragen keinen längeren Aufschub erlauben, ließ
ich die diesbezüglichen in einer

Zusammenfassung mit anschließendem Protokoll
am 10. Januar 1942 um 11. 00 Uhr
Berlin, am Dresden Raum 20-50

ein.

Dar in einem letzten Einleitungs-
schreiben nachfolgende Teile der politischen Herren
kurz zusammengefaßt.

Hochverehrter Herr Reichsleiter

W210415

372432

W Domu Konferencji w Wannsee obejrzelismy dokumenty ze spotkania. Jednym z dokumentów, który przykuł moją uwagę, było zaproszenie na konferencję. Przypomniało mi zaproszenie, które otrzymałam na seminarium w Dagstuhl. Pomyślałam o emocjach, które poczułam po otrzymaniu tego zaproszenia. Poczułam, że moja praca, co do której często czuję się niepewnie, została doceniona. Było to zapewnieniem, że moja społeczność zawodowa uznała moją pracę za ważną i znaczącą. Moje niepewności zostały tymczasowo uśpione i mogłam poczuć satysfakcję, że robię postępy w realizacji moich ambicji.

Podczas gdy uczestnicy Konferencji w Wannsee byli najwyższymi urzędnikami nazistowskimi, zastanawiałam się, jak zareagowali na otrzymanie zaproszeń do udziału w konferencji. Czy poczuli się pewni, że wykonują szlachetną pracę? Czy poczuli się docenieni na zajmowanych stanowiskach? Czy poczuli się zaszczytni, że mogą uczestniczyć w czymś tak ważnym? Zastanawiałam się, w jakim stopniu zawodowe ambicje i niepewności uczestników uodporniły ich na konsekwencje ich działań. W jakim stopniu moje własne ambicje i niepewności dyktują kierunek mojej pracy? Czy mogą one zaślepić mnie na moją własną odpowiedzialność w odniesieniu do szkód społecznych? Odeszłam z miejsca Konferencji w Wannsee z odnowionym poczuciem znaczenia refleksji nad takimi pytaniami, w tym nad tym, co napędza moje codzienne podejmowanie decyzji. Zaczęłam pytać, czy moje motywacje i decyzje są zgodne z moimi wartościami i jak mogę podchodzić do podejmowania decyzji z większą intencjonalnością.

Pytania, nad którymi technologowie mogą się zastanowić, rozważając swoją odpowiedzialność w ramach ról zawodowych, obejmują:

- Jakie decyzje podjąłem dzisiaj?
- Jakie motywacje stoją za moim procesem podejmowania decyzji?
- Czy te decyzje są zgodne z moimi wartościami?
- Co zrobię tak samo lub inaczej w przyszłości?

Identyfikacja zbiorowej mocy

I rzekł do mnie: Prorokuj do ożywczego tchnienia, synu człowieczy, i powiedz ożywczemu tchnieniu: Tak mówi Wszechmocny Pan: Przyjdź, ożywcze tchnienie, z czterech stron i tchnij na tych zabitych, a ożyją.

I prorokowałem, jak mi nakazano. Wtem wstąpiło w nich ożywcze tchnienie i ożyli, i stanęli na nogach – rzesza bardzo wielka.

Ezechiel 37:9-10

Trzeci temat, który pojawił się podczas wizyt i dyskusji w ramach podróży FASPE, dotyczył mocy zbiorowego działania, zarówno w celach dobrych, jak i złych. W każdym odwiedzanym miejscu było jasne, że żadna osoba nie mogłaby dokonać Holocaustu sama. Wymagało to udziału i współpracy dziesiątek tysięcy osób, a niektóre szacunki sugerują, że łącznie było ich nawet 200 000²⁸. Częściowo, nazistom udało się osiągnąć tak szerokie uczestnictwo poprzez podział zadań i minimalizację wymiany informacji między osobami wykonującymi różne prace²⁹. Każda osoba odgrywała stosunkowo małą rolę, miała minimalną wiedzę na temat tego, co robią inni, i wiedziała bardzo niewiele o całym systemie. Chociaż naród niemiecki najprawdopodobniej miał pewną świadomość tego, co działo się z Żydami i innymi zmarginalizowanymi ludźmi w czasie Trzeciej Rzeszy, informacje oficjalnie płynęły tylko na zasadzie ograniczonego dostępu, tak że niewiele osób miało przed oczami cały obraz sytuacji.

Taka struktura pracy ułatwiała każdej osobie zmniejszenie poczucia winy moralnej. Na

²⁸ Atika Shubert and Nadine Schmidt. Most Nazis escaped justice. Now Germany is racing to convict those who got away. CNN.

²⁹ Doris L. Bergen. War and genocide: A concise history of the Holocaust. Rowman & Littlefield Publishers, 2009.

mnóstwo innych osób, które mogły zająć jej miejsce. Poza tym ambicje zawodowe lub strach przed represyjnym rządem prawdopodobnie powstrzymywały wielu od zabierania głosu.

Jednak podczas różnych wizyt FASPE dowiedzieliśmy się o wielu przykładach, w których brak udziału nie skutkował brutalną zemstą lub śmiercią, ale raczej przeniesieniem i oddelegowaniem do nowych ról lub zadań. Na przykład w Ośrodku Eutanazji w Brandenburgii dowiedzieliśmy się, że lekarze, którzy odmówili udziału w programie eutanazji, byli najczęściej po prostu przydzielani do wykonywania zawodu gdzie indziej. Z kolei lekarze, którzy zdecydowali się odmówić współpracy w ramach programu T4, nie mogli sami mieć znaczącego wpływu na skuteczność nazistowskiego programu; gdyby natomiast wielu lub wszyscy lekarze odmówili udziału, ta zmiana mogłaby oznaczać znaczne spowolnienie procesu. Wyzwaniem dla lekarzy w tym kontekście byłoby zidentyfikowanie potencjalnych sojuszników w opozycji i określenie konkretnych kroków, które mogliby podjąć, aby być najbardziej skutecznymi w swoich działaniach.

We współczesnej technologii, choć mniej ewidentnie złowrogiej w swoich celach, możemy zaobserwować podobieństwa. Na przykład w firmach, które zatrudniają wielu inżynierów oprogramowania, każdy inżynier ma ograniczoną władzę, aby dyktować ogólny kierunek firmy. Z drugiej strony, każdy inżynier ponosi również ograniczoną odpowiedzialność za wszelkie negatywne wyniki, ponieważ wnosi tylko niewielką część. Łatwo poczuć się bezsilnym w obliczu tych ogromnie złożonych systemów społeczno-technicznych. W ten sposób łatwo popaść w fatalizm co do naszej zdolności do pracy dla dobra w tych systemach. Czy lepiej pozostać w swojej roli, aby spróbować dokonać zmian od wewnątrz, czy też lepiej całkowicie odejść? Chociaż każdy wybór ma swoje moralne zalety, posiadanie rosnącej liczby ludzi, którzy pozostają w swoich rolach i nadal zmagają się z tymi pytaniami, może mieć dużą moc. Trzymanie się nadziei na zmianę pośród pozornie niezmiennych i nieustępliwych systemów jest prawdopodobnie jednym z najbardziej wywrotowych działań, jakie możemy podjąć.

Nadzieją napawa mnie to, że podczas gdy Holocaust i podobne okrucieństwa są niemal zawsze dokonywane zbiorowo, można się im również zbiorowo przeciwstawić. W kontekście nowoczesnej technologii, jeśli potrafimy zidentyfikować, w jaki sposób dokonywana jest marginalizacja lub wyzysk wywołany technologią, być może mamy również to, czego potrzebujemy, aby zmienić kierunek zbiorowego działania. To zadanie będzie wymagało od nas zidentyfikowania, do jakiego „kapitału społecznego” mamy dostęp, innymi słowy, jaka jest inherentna wartość naszych sieci społecznościowych dla wprowadzania zmian w naszych środowiskach zawodowych³⁰. Poprzez strategie takie jak te stosowane

w organizowaniu społeczności, możemy zacząć identyfikować obszary wzajemnego zainteresowania i pracować nad maksymalizacją szansy na pozytywną zmianę³¹. Jeśli zatrzymamy się

i zastanowimy się, gdzie możemy znaleźć sojuszników, jak najlepiej możemy pielęgnować z nimi relacje i jak możemy współpracować, aby na nowo wyobrazić sobie nowe kierunki naszej pracy, być może będziemy mogli zacząć zmieniać trajektorię technologii wszędzie tam, gdzie nie jest ona stosowana w pozytywnym celu.

Oto kilka pytań, nad którymi możemy się zastanowić, rozważając, jak najlepiej wykorzystać naszą zbiorową moc:

- Jak konkretne zmiany chciałbym wprowadzić w pracy, którą wykonuję, lub w środowisku, w którym pracuję?

³⁰ Robert D Putnam. *Bowling alone: The collapse and revival of american community*. Simon Schuster, 2000.

³¹ Brian D Christens and Paul W Speer. *Community organizing: Practice, research, and policy implications*. *Social Issues and Policy Review*, 9 (1):193–222, 2015.

mnóstwo innych osób, które mogły zająć jej miejsce. Poza tym ambicje zawodowe lub strach przed represyjnym rządem prawdopodobnie powstrzymały wielu od zabierania głosu.

Jednak podczas różnych wizyt FASPE dowiedzieliśmy się o wielu przykładach, w których brak udziału nie skutkował brutalną zemstą lub śmiercią, ale raczej przeniesieniem i oddelegowaniem do nowych ról lub zadań. Na przykład w Ośrodku Eutanazji w Brandenburgii dowiedzieliśmy się, że lekarze, którzy odmówili udziału w programie eutanazji, byli najczęściej po prostu przydzielani do wykonywania zawodu gdzie indziej. Z kolei lekarze, którzy zdecydowali się odmówić współpracy w ramach programu T4, nie mogli sami mieć znaczącego wpływu na skuteczność nazistowskiego programu; gdyby natomiast wielu lub wszyscy lekarze odmówili udziału, ta zmiana mogłaby oznaczać znaczne spowolnienie procesu. Wyzwaniem dla lekarzy w tym kontekście byłoby zidentyfikowanie potencjalnych sojuszników w opozycji i określenie konkretnych kroków, które mogliby podjąć, aby być najbardziej skutecznymi w swoich działaniach.

We współczesnej technologii, choć mniej ewidentnie złowrogoj w swoich celach, możemy zaobserwować podobieństwa. Na przykład w firmach, które zatrudniają wielu inżynierów oprogramowania, każdy inżynier ma ograniczoną władzę, aby dyktować ogólny kierunek firmy. Z drugiej strony, każdy inżynier ponosi również ograniczoną odpowiedzialność za wszelkie negatywne wyniki, ponieważ wnosi tylko niewielką część. Łatwo poczuć się bezsilnym w obliczu tych ogromnie złożonych systemów społeczno-technicznych. W ten sposób łatwo popaść w fatalizm co do naszej zdolności do pracy dla dobra w tych systemach. Czy lepiej pozostać w swojej roli, aby spróbować dokonać zmian od wewnątrz, czy też lepiej całkowicie odejść? Chociaż każdy wybór ma swoje moralne zalety, posiadanie rosnącej liczby ludzi, którzy pozostają w swoich rolach i nadal zmagają się z tymi pytaniami, może mieć dużą moc. Trzymanie się nadziei na zmianę pośród pozornie niezmiennych i nieustępliwych systemów jest prawdopodobnie jednym z najbardziej wywrotowych działań, jakie możemy podjąć.

Nadzieję napawa mnie to, że podczas gdy Holocaust i podobne okrucieństwa są niemal zawsze dokonywane zbiorowo, można się im również zbiorowo przeciwstawić. W kontekście nowoczesnej technologii, jeśli potrafimy zidentyfikować, w jaki sposób dokonywana jest marginalizacja lub wyzysk wywołany technologią, być może mamy również to, czego potrzebujemy, aby zmienić kierunek zbiorowego działania. To zadanie będzie wymagało od nas zidentyfikowania, do jakiego „kapitału społecznego” mamy dostęp, innymi słowy, jaka jest inherentna wartość naszych sieci społecznościowych dla wprowadzania zmian w naszych środowiskach zawodowych³⁰. Poprzez strategie takie jak te stosowane w organizowaniu społeczności, możemy zacząć identyfikować obszary wzajemnego zainteresowania i pracować nad maksymalizacją szansy na pozytywną zmianę³¹. Jeśli

FASPE

Fellowships at
Auschwitz
for the Study of
Professional Ethics

**HELP THE FUTURE
OF ETHICAL LEADERSHIP.
SUPPORT FASPE TODAY.**

STAWIAJĄC CZOŁA ANTYSEMITYZMOWI W MELBOURNE

Muzeum Holokaustu w Melbourne od dawna jest liderem w zakresie innowacyjnej edukacji na temat Holokaustu, wykorzystując opowiadanie historii, świadectwa i relacje międzyludzkie, aby pomóc ludziom myśleć krytycznie i praktykować empatię.

W ramach otwarcia plenarnego posiedzenia IHRA w Londynie, sesja interdyscyplinarna zgromadziła ekspertów z różnych krajów i grup roboczych, dając im możliwość podzielenia się tym, jak radzą sobie ze współczesnym antysemityzmem. Wśród nich był dr Steven Cooke, reprezentujący Australię w grupie roboczej Memorials and Museums Working Group IHRA. Przedstawił delegatom inicjatywę Muzeum Holokaustu w Melbourne pod nazwą *Critical Thinking is Critical* (Myślenie krytyczne jest krytyczne) – ambitny projekt mający na celu wywołanie konstruktywnych rozmów, zakwestionowanie założeń i zainspirowanie prawdziwych zmian. Sesja zachęcała do cennej wymiany zdań na temat wyzwań i możliwości w przeciwdziałaniu antysemityzmowi i wspieraniu spójności społecznej.

Muzeum Holokaustu w Melbourne od dawna jest liderem w innowacyjnej edukacji na temat Holokaustu. Wykorzystuje opowiadanie historii, świadectwa i relacje międzyludzkie, aby pomóc ludziom myśleć krytycznie i praktykować empatię. Tylko w 2024 r. ich doświadczeni edukatorzy pracowali z ponad 27 000 uczniów, łącząc podstawową wiedzę historyczną z osobistymi historiami, aby zainspirować ich do głębszego zrozumienia odmienności i różnorodności.

Badania potwierdzają moc edukacji na temat Holokaustu. Badanie wiedzy i świadomości o Holokauście (Gandel Holocaust Studies) przeprowadzone w Australii – pierwsze krajowe badanie wiedzy o Holokauście w Australii – wykazało, że im więcej ludzie dowiadują się o Holokauście, tym większą empatię okazują Żydom, społecznościom Pierwszych Narodów, osobom ubiegającym się o azyl i innym grupom mniejszościowym. Jednak edukacja to dopiero początek.

Muzeum Holokaustu w Melbourne rozszerza swoje wysiłki na rzecz tworzenia prawdziwych, długoterminowych zmian poprzez inicjatywę pod nazwą *Critical Thinking is Critical*, wieloletnią inicjatywę obejmującą wiele sektorów, której celem jest budowanie umiejętności krytycznego myślenia, zachęcanie do otwartych i szczerych rozmów oraz wzmacnianie poczucia współodpowiedzialności. Cel? Stworzenie bardziej przemyślanego, inkluzywnego i połączonego społeczeństwa.

Inicjatywa opiera się na trzech podstawowych filarach:

Edukować: Rozszerzanie programów, które kwestionują założenia, pogłębiają wiedzę historyczną i zachęcają do wartościowych dyskusji.

Wprowadzać innowacje: Tworzenie nowych, wciągających doświadczeń związanych z opowiadaniem historii, które pomagają ludziom wczuć się w sytuację kogoś innego i spojrzeć na świat z innej perspektywy.

Dr Steven Cooke (dyrektor generalny Muzeum Holokaustu w Melbourne), Hugh de Kretser (przewodniczący Australijskiej Komisji Praw Człowieka), dr Breann Fallon (dyrektor ds. programów i wystaw Muzeum Holokaustu w Melbourne) oraz Ingrid Stitt (posłanka, minister ds. wielokulturowości).

W ramach otwarcia plenarnego posiedzenia IHRA w Londynie, sesja interdyscyplinarna zgromadziła ekspertów z różnych krajów i grup roboczych, dając im możliwość podzielenia się tym, jak radzą sobie ze współczesnym antysemityzmem. Wśród nich był dr Steven Cooke, reprezentujący Australię w grupie roboczej Memorials and Museums Working Group IHRA. Przedstawił delegatom inicjatywę Muzeum Holokaustu w Melbourne pod nazwą *Critical Thinking is Critical* (Myślenie krytyczne jest krytyczne) – ambitny projekt mający na celu wywołanie konstruktywnych rozmów, zakwestionowanie założeń i zainspirowanie prawdziwych zmian. Sesja zachęciła do cennej wymiany zdań na temat wyzwań i możliwości w przeciwdziałaniu antysemityzmowi i wspieraniu spójności społecznej.

Muzeum Holokaustu w Melbourne od dawna jest liderem w innowacyjnej edukacji na temat Holokaustu. Wykorzystuje opowiadanie historii, świadectwa i relacje międzyludzkie, aby pomóc ludziom myśleć krytycznie i praktykować empatię. Tylko w 2024 r. ich doświadczeni edukatorzy pracowali z ponad 27 000 uczniów, łącząc podstawową wiedzę historyczną z osobistymi historiami, aby zainspirować ich do głębszego zrozumienia odmienności i różnorodności.

Badania potwierdzają moc edukacji na temat Holokaustu. Badanie wiedzy i świadomości o Holokauście (Gandel Holocaust Studies) przeprowadzone w Australii – pierwsze krajowe badanie wiedzy o Holokauście w Australii – wykazało, że im więcej ludzie dowiadują się o Holokauście, tym większą empatię

28. WARSZTATY POŚWIĘCONE HISTORII I PAMIĘCI OBOZÓW NAZISTOWSKICH I MIEJSC ZAGŁADY

History and Memory of National Socialist Camps and Killing Sites Workshop (Warsztaty dotyczące historii i pamięci nazistowskich obozów i miejsc zagłady) zapraszają do udziału w 28. warsztatach dotyczących historii i pamięci nazistowskich obozów i miejsc zagłady, które odbędą się w Muzeum Pamięci Ravensbrück i w regionie Berlin-Brandenburgia w Niemczech w dniach od 8 do 14 czerwca 2026 r.

Tematyka warsztatów będzie koncentrować się na skali i trajektoriach jako kategoriach analitycznych do badania Holokaustu, nazistowskich obozów koncentracyjnych, miejsc zagłady i innych zbrodni nazistowskich.

Od 1994 r. te międzynarodowe warsztaty – organizowane przez i dla początkujących naukowców, praktyków i edukatorów w tematyce Holokaustu – stanowią interdyscyplinarne i niehierarchiczne forum poświęcone badaniom nad nazistowskimi obozami i miejscami zagłady. Uczestnicy badają szeroki zakres tematów, w tym prześladowania, izolację, pracę przymusową, masowe morderstwa i reprezentację nazistowskiej przemocy w różnych kulturach pamięci. Warsztaty promują wspólne, pełne wsparcia i porównawcze podejście do badania tych historii za pomocą szeregu metodologii i źródeł.

Aby zapewnić przestrzeń wolną od tradycyjnych hierarchii akademickich, program jest otwarty wyłącznie dla kandydatów, którzy nie złożyli rozprawy doktorskiej w momencie składania aplikacji (tj. doktoranci, studenci studiów magisterskich, początkujący praktycy i edukatorzy w tematyce Holokaustu). Uczestnicy mogą uczestniczyć w warsztatach do trzech razy: jako mówca, uczestnik i organizator.

Temat warsztatów: Skala i trajektorie

Przemoc narodowosocjalistyczna

i Holokaust rozwijały się na rozległych obszarach geograficznych, jednocześnie głęboko kształtując doświadczenia życiowe jednostek uwięzionych w mechanizmie prześladowań. Od czasu zwrotu przestrzennego w badaniach nad Holokaustem naukowcy coraz częściej badali sposoby, w jakich była ustrukturyzowana przemoc nazistowska – w jaki sposób getta, obozy koncentracyjne i miejsca mordów funkcjonowały nie tylko jako hybrydowe miejsca prześladowań i ludobójstwa, ale jako dynamiczne węzły w transnarodowym systemie terroru. Perspektywę tę dodatkowo wzmocnił zwrot w kierunku mobilności, który kładzie nacisk na przemieszczanie się ludzi, informacji i władzy przez granice, oraz zwrot mikrohistoryczny, który rzuca światło na szczegółowe, osobiste wymiary historii i lokalną dynamikę prześladowań.

Zainspirowane takimi zwrotami, warsztaty zmierzają nadal w obiecującym kierunku,

Tematyka warsztatów będzie koncentrować się na skali i trajektoriach jako kategoriach analitycznych do badania Holokaustu, nazistowskich obozów koncentracyjnych, miejsc zagłady i innych zbrodni nazistowskich.

Od 1994 r. te międzynarodowe warsztaty – organizowane przez i dla początkujących naukowców, praktyków i edukatorów w tematyce Holokaustu – stanowią interdyscyplinarne i niehierarchiczne forum poświęcone badaniom nad nazistowskimi obozami i miejscami zagłady. Uczestnicy badają szeroki zakres tematów, w tym prześladowania, izolację, pracę przymusową, masowe morderstwa i reprezentację nazistowskiej przemocy w różnych kulturach pamięci. Warsztaty promują wspólne, pełne wsparcia i porównawcze podejście do badania tych historii za pomocą szeregu metodologii i źródeł.

Aby zapewnić przestrzeń wolną od tradycyjnych hierarchii akademickich, program jest otwarty wyłącznie dla kandydatów, którzy nie złożyli rozprawy doktorskiej w momencie składania aplikacji (tj. doktoranci, studenci studiów magisterskich, początkujący praktycy i edukatorzy w tematyce Holokaustu). Uczestnicy mogą uczestniczyć w warsztatach do trzech razy: jako mówca, uczestnik i organizator.

Temat warsztatów: Skala i trajektorie

Przemoc narodowosocjalistyczna

i Holokaust rozwijały się na rozległych obszarach geograficznych, jednocześnie głęboko kształtując doświadczenia życiowe jednostek uwięzionych w mechanizmie prześladowań. Od czasu zwrotu przestrzennego w badaniach nad Holokaustem naukowcy coraz częściej badali sposoby, w jakich była ustrukturyzowana przemoc nazistowska – w jaki sposób getta, obozy koncentracyjne i miejsca mordów funkcjonowały nie tylko jako hybrydowe miejsca prześladowań i ludobójstwa, ale jako dynamiczne węzły

RBavensbrück
erlin
2026B Brandenburg

The 28th Workshop on the History
and Memory of the National
Socialist Camps and Killing Sites:
Scale and Trajectories

PRZEOBRAŻENIE TRAUMY WYNIKAJĄCEJ Z SHOAH W LITERATURZE TWORZONEJ PO 2000 r.

W ciągu osiemdziesięciu lat od zakończenia II wojny światowej spojrzenie na Shoah znacznie ewoluowało, kształtowane przez czynniki geopolityczne i społeczne. Przemiany te obejmowały przejście od milczenia do widoczności, fascynacji, prywatyzacji, instrumentalizacji lub odwrotnie, marginalizacji.

Dzisiaj globalna debata ponownie podejmuje kwestię zachowania historycznej pamięci o Shoah w kontekście migracji i debat na temat postkolonializmu. Wraz ze wzrostem dystansu historycznego nowe pokolenia pisarzy, artystów i naukowców stają przed wyzwaniem przedstawienia tej traumy w sposób, który angażuje współczesnych odbiorców, pozostając jednocześnie zakotwiczonym w pamięci historycznej.

Konferencja „Przemiany traumy Shoah w literaturze tworzonej po 2000 r.”, która odbędzie się w Ołomuńcu w Czechach w dniach 5-6 listopada 2025 r., ma na celu zbadanie, w jaki sposób dziedzictwo Shoah nadal kształtuje dzisiejszą ekspresję literacką, śledząc jej globalne trajektorie. Podczas konferencji zbadane zostaną perspektywy wielojęzyczne, lektury porównawcze i transnarodowe podejścia do tematu. Kluczowe obszary zainteresowania obejmują:

- Innowacje narracyjne w literaturze Shoah po roku 2000
- Międzypokoleniowe przekazywanie traumy
- Kwestie etyczne dotyczące reprezentacji
- Przecięcie się literatury Shoah

z pojawiającymi się kulturowymi i pośredniczonymi technologicznie ramami.

Ponadto konferencja będzie dotyczyć ewoluującej roli świadectwa w epoce, w której brakuje świadków pierwszego pokolenia, wpływu opowiadania historii cyfrowych i multimedialnych oraz sposobów, w jakie współczesna literatura negocjuje granice fikcji, wspomnień i dokumentacji historycznej.

Wydarzenie to, gromadząc naukowców i pisarzy, ma na celu wspieranie dialogu na temat trwającej istotności narracji na temat Shoah w globalnej pamięci kulturowej i ich transformacyjnego wpływu na literaturę po 2000 r. ponad granicami językowymi i narodowymi.

Więcej informacji i zaproszenie do składania prac można znaleźć na stronie konferencji.

**Termin składania prac:
31 sierpnia 2025 r.**

Invitation to the International Academic Conference

Transformations of Shoah Trauma in Post-2000 Literatures

November 5–6, 2025 | Palacký University Olomouc

MEMORIA

PAMIEĆ • HISTORIA • EDUKACJA

memoria.auschwitz.org

WYDAWCA

Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau

REDAKTOR NACZELNY

Paweł Sawicki

SEKRETARZ REDAKCJI

Agnieszka Juskowiak-Sawicka

REDAKCJA

Bartosz Bartyzel
Marek Lach
Łukasz Lipiński

KONTAKT

memoria@auschwitz.org

POWERED BY JOOMAG